

PALANGOS "GINTIES" ALKA

Senovės lietuvių observatorijos paslaptis

Per ilgus ir niūrius terionės ir maros amžius Lietuvoje virš mažytės Palangos sklandė garbingų protėvių dvasia, savo paslaptį ir grožiu suvirpindama kiekvieno čia atvykusiojo širdį. Legendomis apipintas šviesios kunigaikštienės vaidilutės Birutės kalnas. Kas jis?

Atsakymo ieškoma seniai, o nuo 1976 metų pradėti sistemingi šio kalno archeologiniai kasinėjimai, kurių pirmasis etapas užbaigtas 1983 metais. Kasinėjo archeologinė ekspedicija, vadovaujama istorijos mokslų kandidato, palangiškio Vlado Žulkaus.

Tarp kalno viršūnėje surastų radinių pažymėtina vienuolika nudegusių stulpų galų. Tai devyni apvalūs 16-25 cm diametro ir du stačiakampiai stulpai. Visi jie įkasti aiškia geometrine tvarka. Kruopštaus archeologų darbo dėka atidengtas sudegusio medinio tako, vedusio iš pagrindinės stebėjimų vietos iki dabartinės krikščioniškosios koplytėlės, liekanos. Manau, kad jos vietoje galėjo būti žynių darbo trobelė, kurioje jie atlikdavo sakralines ritualines apeigas, laiko žymėjimus, meditacijas, bendravo, šildėsi po dangaus stebėjimų šaltomis žiemos naktimis ir pan...

Svarbus ir tas faktas, jog Palangoje archeologai aptiko dar keturis senovinius objektus: gyvenvietę, karinius gynybinius įtvirtinimus, kapus. Šalia kalno (100 m.) esančiame "Žemaičių kalnelyje", 1990 metų archeologinių tyrinėjimų metu atkastas 13-14 a. kultūrinis sluoksnis, susidaręs iš didelio pelenų su paukščių kaulų liekanomis kiekio. Peršasi mintis, kad šioje vietoje buvo aukuras. Tolimesni archeologiniai tyrimai atskleistų "Žemaičių kalnelio" paslaptį. Beje, ši kalva labai tiksliai orientuota pagrindinio stebyklas (observatorijos) "Birutės" kalne azimuto linijos pietryčių kryptimi. Gal ši kalva ir yra S. Daukanto minima buvusi Didžiosios ugnies deivės Praurimės šventykla?

Žinoma, kad nuo X a. Palanga su jos gyvenvietėmis buvo svarbus prekybinis-politinis centras. Per jos žemę Mėguvą ėjo svarbus prekybos kelias, jungęs Vakarų Europos ir Vakarų slavų kraštus su Lietuva. Juo į Lietuvą patekdavo nemaža dalis sidabro, vario, druskos ir kita. Legendos apie ošusią Palangos šventąją girią ir Didžiosios ugnies deivės Praurimės šventyklą, žynius, krivius, vaidilutes, saugojusias amžinąją ugnį, mena ją buvus ir kulto centru. Todėl kaip labai svarbų centrą Palangą dažnai aplankydavo ir aukščiausi Lietuvos vadovai. Vieną iš tokių viešėjimų primena vaidilutės Birutės ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio istorija. Manoma, kad Didieji kunigaikščiai čia lankė žynių mokyklą, kuri ruošė jūros navigatorius, karo žygnus, pirklius, gerai žinančius prekybos kelius, mokančius

orientuotis naktį tolimuose, svetimuose kraštuose.

Alkoje (ją sudarė kalne įrengta dangaus stebykla su netoliese esančia šventykla) apeigavo žyniai, kriviai ir vaidilos. Ji buvo visų to meto žynių sukaupimo vieta ir vadinosi žynyčia. Jų nebuvo daug ir kiekviena tarnavo nemažam Baltų žemių arealui.

Palangoje nuo "Birutės" kalno atsiveriantis puikus jūros horizontas buvo ideali vieta stebėti dangaus skliautą. Į žemę įkasti stulpai tiksliai fiksavo dangaus kūnų judėjimo kampines padėtis. Kad "Birutės" kalne buvo senovinė lietuvių observatorija, pirmasis pareiškė V. Žulkus. Šią hipotezę toliau vystė paleoastronomas docentas Libertas Klimka. Jis hipotezės teisingumą įrodė mokslškai. Tačiau atskleisti jos unikalų ir stebėtinai tobulą veikimo principą pavyko tik 1990 metais Sauliui Manomaičiui, architektui reatauratoriui, kuris pagal esamą archeologinę medžiagą astronominių žinių pagrindu sudarė matematinį stulpų išdėstymo modelį ir, nustatęs azimutus, apskaičiavo saulės laidos datas, kurios sutapo su kalendorinėmis šventėmis. Ekspertų komisija patvirtino matematinį astronominių skaičiavimų teisingumą. Po šio matematinio įrodymo buvo galima visiems paskelbti, kad "Birutės" kalne buvo nepaprastai tobula ir fantastiškai paprastai įrengta astronominė observatorija, iš kurios mūsų protėviai stebėjo Saulę, Mėnulį, žvaigždynus.

Stebyklą sudarė vienuolika stulpų. Iš jų aštuoni buvo įkasti pagal apskritimą, kurio spindulys $R = 3$ sieksniai. Dar trys sudarė apskritimą $r = 1,5$ sieksnio. Stulpų linijinės kryptys žymėjo saulės laidos jūros horizonte azimutus pagrindinių 36 kalendorinių švenčių dienomis bei kraštines mėnulio padėtis, esant "žemam" ir "aukštam" mėnuliui. Mėnulio ir Saulės orbitų sutapimo mazgai rodė mėnulio arba saulės užtemimo laiką.

Pagal dangaus šviesulių judėjimą, t.y. kosminės gravitacinės traukos pasikeitimą, pulsacijos, kurios veikia visą gyvąjį pasaulį, yra vadinamos biokosminių jėgų faktoriumi, prie kurio senovės lietuvis buvo prisitaikęs papročius, apeigomis, ritualais, šventėmis. Per šias 36 senovines šventes, metų bėgyje, stulpų šešėliai susijungia. Iš to paaiškėja kiekvieno stulpo sakralinė reikšmė, t.y. atspindėti gamtos jėgų poveikį kalendoriniui laikui. Mitologijoje minimi ant kalnelių stulpai — stabai, dievainiai, stiebai, išraižyti paslaptiniais dievų žymintais simboliais, ornamentais rodė dangaus šviesulių padėtis,

(Nukelta į 14 psl.)

Skaituom knygas apie Žemaitiu vyskupystę ir rondam daug prieštaringu faktu. Kaop anus vertėna žymus Lietovuos istoriks IVINSKIS ŽENUONS? 1987 metaas Ruomuo išleistu knyguo "KRIKŠČIONYBĖ LIETUVOJE" (psl. 215) ons raša, ka M. Valončias "Žemaičių vyskupystėje" nurodyta vyskopū eilė nier vėsa teisinga. Yr čė sopainuotas 15 omžiaus ir iš dalėis 16 omžiaus vyskopū metrėka (eilė ir vyskopavėma datas). Dėl tuo mūsa žornala skaitytuojems pateikam Medininku vyskopū sąrašą, kor vėsas pavardės duokumentoutas autentėška Vatikana arkynu šaltėnees: (Ivinskis Z. Krikščionybė Lietuvoje. Roma. 1987. P. 220-221). Saarašė - Žemaitiu vyskopaa lig 18 omžiaus.

Tuo patiuo knygu Z. Ivinskis raša, ka pėrmėjee Žemaitiu (Medininku) vyskopaa muokiejė lietovėškaa. Kaa tik liuob pasėlaisvintė Vėlniaus vyskopa suosts, anou liuob stuovotėis ožimė Medininku vyskops. Tas kartuojes nu pat pėrmuoje Medininku vyskopa. Tou laiko tas bova soprontama teep: bātė suostėnės vyskopo yr ir garbies, ir pelna, ir vėsaas kėtaas atžvėlgees patraukliau, nego siedietė tuolėmamė Varniā ožkampė.

TRAKIŠKIS MUOTIEJOS Žemaitiūs teozėšbova tik 4 metus.

1418 metaa i istorujė leis kaop Žemaitiu sokėlėma metaa. Anėl atvėraa

metaa.

MARTYNS II IŠ ŽEMAITIU — 1483 metu vasarė 21 — 1492 metaa.

MARTYNS III LINPARS — 1492 metu spalė 8 — 1515 metaa.

MYKALUOJOS II RADVĖLA — 1515 metu lėipas 6-1529 metaa.

MIKALUOJOS II VIEŽGAILA — 1531 metu vasarė 15 — 1533 metu sausė

19.

VIRBICKIS VACLUOVS — 1534 metu balondė 13 — 1555 metu rogpiūtis. DOMANOVSKIS JUONS — 1556 metu balondė 13 — 1563 metaa (pryš lapkrėtė 16).

NARKUSKIS STANISLUOVS — 1564 metu bėrželė 21 — 1564 metaa.

VIRBICKIS VIKTORINS — 1565 metu bėrželė 8-1567 metu rogpiūtė 22.

PETKŪNS (PETKEVIČIOS) JURGIS — 1567 metu lapkrėtė 14 — 1574 metu lėipa.

GIEDRAITIS MERKELIS — 1576 metu sausė 16 — 1609 metu balondė 6.

PACOS MIKALUOJOS — 1610 metu kuova 29 — 1618 metu lapkrėtė 26 (mėrė 1624 metu lapkrėtė 6 dėina).

KIŠKA STANISLUOVS — 1618 metu lapkrėtė 26 — 1626 metu vasarė 13.

MEDININKU (VARNIŪ) VYSKOPAA

pasėsakė pryš naujūjė tvarka. Konėgaa ir pats vyskops tumet laikėnaa turiejė pablegtė iš Žemaitėjės.

Pėrmasis Žemaitiu vyskops bova vuokytis. Ontruojė vyskopa kėlmie nier aiški. Yr žėnėti tik ka ons muokiejė lietovėškaa.

M. KOMENDANSKIS bova lėnka. TRAKIŠKIS JUOKŪBS — lietovis ir muokiejė lietovėškaa. Pryš tou ons bova kanauninko Vėlniou. BALTRAMIEJO PĒRMOUJI Žemaitėe iš sava krašta išvarė.

Vatikana arkynūs nikuokiū žėnėti nier apė Loukės klėbuona MARTYNA PĒRMOUJI, BALTRAMIEJO PĒRMOUJI, Vėlniaus preiata pėrmouji. Tūs arkynūs vėsa nier nikuokiū žėnėti ir apė Žemaitiu vyskupus nu 1436-1471 metu.

15 omziou dauglausee Žemaitiu vyskopaa bova čėkaa, lėnkaa ir vuokytee. Medininku vyskopaa tonkee liuob bātė skėramė Vėlniaus kapitulas naree. Medininku kapitulas naree lig pat Giedraitė laikū nier žėnuomė.

MUOTIEJOS I TRAKIŠKIS — 1417 m. spalė 24-1422 m. gegožės 4.

MIKALUOJOS I TRAKIŠKIS (dar vadėnams ROMEDANAS IR DZIERZKOWICZ) — 1423 m. lėipas 25-1434 metaa.

MARTYNS I iš Loukės (1434-1435).

TRAKIŠKIS JUOKŪBS ar VILNIETIS — 1436 metu gegožės 18 — 1439 metu bėrželė 8.

BALTRAMIEJOS I PULTUSKIETIS — 1439-1453.

VILNIETIS JURGIS — 1453 metu groudė 19 — 1464 metu vasarė 25.

MUOTIEJOS II TOPOLIETIS — 1464 metu rogpiūtė 8 — 1470 metu balondė 24.

BALTRAMIEJOS II SVIRENKAVIČIOS — 1471 metu vasarė 13 — 1482

VOINA (VAINIOS) ABRAUOMS — 1626 metu lėipas 20 — 1631 metu kuova 24.

GEIŠAS MERKELIS ELIJEŠEVIČIOS — 1631 metu bėrželė 11 — 1633 metu sausė 28.

TIŠKEVIČIOS JURGIS — 1633 metu groudė 19 — 1649 metu groudė 9.

PERČENSKIS PETROS — 1649 metu groudė 9 — 1659 metu vasarė 15.

SAPIEGA ALEKSANDROS — 1660 sausė 12 — 1667 metu lėipas 18.

PACOS KAZMIERS — 1667 metu spalė 3 — 1695 metaa.

KRIŠPINS KIRŠENŠTEINS JUONS JERUONIMS — 1695 metu rogsiejė 19

— 1708 metu lėipas 4.

ZGIERSKIS JUONS MIKALUOJOS — 1710 metu lėipas 21 — 1713 metu groudė 6.

SAPIEGA PAULIOS, O. Cist. — 1715 metu sausė 21-1715 metu spalė 15.

GORAINIS (HORAIN) ALEKSANDROS — 1716 metu groudė 7-1735 metu groudė 7.

KARPIS JOZAPATS MYKUOLS — 1736 metu lapkrėtė 19 — 1739 metu groudė 10.

TIŠKEVIČIOS ANTANS — 1740 metu rogsiejė 16 — 1762 metu sausė 31.

LOPACINSKIS JUONS DOMININKS — 1762 metu kuova 19 — 1778 metu sausė 11.

GIEDRAITIS STEPUONS JUONS — 1778 metu kuova 30 — 1802 metu gegožės 13.

GIEDRAITIS JŪZAPS ARNULPS — 1802 metu gegožės 13 — 1838 metu lėipas 17.

PALANGOS "GINTIES" ALKA

(Atkelta iš 13 psl.)

atitinkančias kiekvieno iš dievų lemiamą įtaką nuolatinėje kovoje už gyvenimą miršančioje ir prisikeliančioje gamtoje, pasaulyje. Analizuojant gausų liaudies meno palikimą, lietuviškus medinius runų kalendorius, ir, pasinaudojus Liberto Klimkos bei anglų mokslininko Ralf Blum'o runų rašto studijomis, pavyko atkurti šių stulpų dievėklių sakralinę prasmę:

— Aukštėjus (Patrimpo) — augalas, gyvybės medis, susivijęs žaltys,

— Velas (Patolo) — tamsa, liūdesys, vėlių karalystės viešpats

nis, — Perkūnas — pažanga, dama, judėjimas, žirgas, dangaus ugnis,

— Aušrinė — tamsos išsklaidymas, šviesos spinduliai

— Audeinis — vanduo, tekmė, laikas, srautas,

— Austrėja — vaisingumas, gerovė, bitės,

— Žemyna — atgimimas, augimas

— Veliaas — apsaugojimas ugnimi, vidaus karščio, atnaujimo jėga

— Leda — ledas, vėsos, šalčio, stingdymo jėga,

— Saulė — šviesa, šiluma, dangaus ugnis

— Mėnulis — nakties šviesa, meto kokybė.

Iš atkuriamo senovinio lietuvių kalendoriaus paaiškėjo, kad 36 kalendorinės šventės susideda iš 4 ciklų po devynias. Kiekviena šventė turi simetrišką atitikmetį. Keičiantis ciklams, šoliuoja devynragis visumų elnias. Švenčių ritualai tarsi pulsuoja sferoje: mirtis-gimimas, dangus-žemė-požemis. Gamta su jos pokyčiais atspindinčiais dievais atgimsta, auga, bręsta, nyksta ir miršta tam, kad vėl atgimtų.

Aproksimavus tarpšventinių laiko intervalus, kai šešėliai stulpų susijungia, išplaukia tokį proporcingumą išreiškiančių skaičių seka: 10, 2, 8, 3, 1, 3, 6, 1, 6, 7, 2, 4, 9, 4, 8, 2, 2, 7.

Žinant šią laiko proporciją per vieną Kupolės (Joninių) dieną, galima tiksliai geometriškai įkasti sakralinius stulpus t.y. įrengti stebyklą (observatoriją). Saulius Manomaitis, išaiškinęs šį ritualinio laiko svyravimą ir užrašęs jį skaičiais, pavadino Alkos kodu. Spėjama, kad šie laiko proporcingumo skaičiai buvo sakraliniai, rodė pasaulio gyvenimą, pulsavimą. Jie išraižyti paslaptingais ženklais žynio lietoje ir taip buvo iš kartos į kartą perduodamas mūsų protėvių slapto visatos žinių palikimas. Pagal jį sudarytas Kupolės saulės metų laikrodžius, kuriuos pasinaudojus paslatoama viena iš svarbiausių alkos dalių dangaus šviesulių stebyklą. Stebyklos statymo ritualaus sutampa su tautos mitologija apie "Pasaulio sutvėrimą".

SIGITAS TAMAŠEVIČIUS
DARJOS MARTINKUTĖS nuotrauka